

נקיונות לפסח

"מנקה לפסח... עוד ליכלוך מעצבן שלא מוכן לצאת מהפינה של הארון...
 אווף!! למה צריך לנקות את זה?
 מתחיל להתייאש! כבר חודש מנקים... למה??
 אבק זה לא חמץ! וילדים זה לא קורבן פסח! "עבדים היינו לאמא במטבח..."
 ועוד כל מיני משפטים ושירים מהסינגנון מתנגנים לי בראש...
 הגב נשבר, הידיים כבר במרקם של פנטסטיק, ומעל הראש מרחפים סמרטוטים
 וחומרי ניקיון....
 עוד פסח נוראי... עאלק חירות...
 זכרנו את המרורים אשר אכלנו במצרים... היו אמנם מרורים, אבל בלי נקיונות..."

גם לך זה עובר בראש כל שנה מחדש?
 אבל אפשרי גם לחשוב מזווית אחרת...

חשבתם פעם מהי מטרת הניקיון? מה כל כך גרוע אם יישארו קצת פירורים בפינה של
 הארון? ובעצם, למה בכלל מנקים לכבוד פסח?...

נראה תשובות משני צדדים, מהצד הלכתי ומהצד רעיוני:

הצד ההלכתי:האיסורים מהתורה

נתחיל מהיסוד:

ישנם ארבע מצוות בתורה העוסקות באיסור חמץ בפסח:
 שלוש מצוות לא תעשה (איסור אכילה¹, איסור שהיית חמץ ברשותנו², איסור ראיית חמץ
 ברשותנו³).

ומצוות עשה. (להשבית חמץ ושאר לקראת חג הפסח⁴).

תקנות חז"ל - טעמים והצורך בהם

וכדי שלא נעבור על איסורים אלו תיקנו חז"ל שעלינו לעשות שתי פעולות:

1. ביעור חמץ - לסלק את כל החמץ מהבית על ידי שמנקים את הבית מחמץ, ולבסוף
 שורפים את החמץ שנותר.

¹ "לא יאכל חמץ" (שמות, פרק יג' פס' ג').

² "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם" (שמות, פרק יב' פס' יט').

³ "מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבולך" (שמות, פרק יג' פס' ז').

⁴ "שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם" (שמות, פרק יב' פס' טו').

2. ביטול חמץ- לבטל את החמץ על ידי זה שמפקירים אותו. (על ידי אמירת נוסח "כל חמירא").

את ביטול החמץ עושים לאחר ביעור החמץ.

ועולה השאלה, מדוע יש צורך לשתי התקנות הללו? מדוע לא מספיק או לנקות או לבטל? עונה הרב משה ויא שחז"ל חששו לתקלה שאם אדם רק יבער את החמץ מביתו בלא לבטל, אולי באיזה פינה נשכחת בבית ישאר חמץ, ולכן הצריכו לבטל את החמץ בכל מקום שהוא, כך שהחמץ הפקר ואינו שלו, וכך ממילא אינו עובר על האיסור. (האיסור של "בל ימצא", ["שְׂכַעַת יָמִים עָזָר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם"]⁵).

וגם אי אפשר לומר שמספיק רק לבטל את החמץ מבלי לנקות מכיון שחז"ל חוששים שאם נעשה כך- גם אם החמץ שנמצא בביתו של האדם איננו שלו- אבל נותר בבית חמץ- עלולים לאוכלו בפסח, ויעברו על איסור אכילת חמץ. (לדוג', ילד שימצא עוגייה בארון ויבוא לאוכלה.)

ולכן חז"ל הורו שצריך לעשות את שתי הפעולות: גם לבער וגם לבטל את החמץ.

ניקוי הבית

אז כפי שראינו, אסור שיהיה ברשותינו חמץ, ולכן תיקנו חז"ל שעל כל אדם לנקות את ביתו ולבודקו שלא נשאר בו שום חמץ, וכך כותב הרמ"א: "וְכָל אָדָם צָרִיךְ לְכַבֵּד תְּדַרְיֵי קֹדֶם הַבְּדִיקָה"⁶.

ומבאר שם המשנה ברורה⁷ כי ללא ניקיון לא ניתן לבדוק טוב, כלומר **מטרת הניקיון היא כדי שנוכל לבדוק שלא נותר שום חמץ.**

סיכום- מטרה ואמצעי

לסיכום שלב זה:

המטרה- לבדוק ולוודא שלא נשאר שום חמץ בבית.

האמצעי- לנקות את הבית כדי שנוכל לבדוק היטב.

ניקיון לפסח, לא "ניקיון האביב"

וכותב הרב משה ויא שעלינו לשים לב להתאים את האמצעי למטרה, כלומר לכוון את הניקיון לתכליתו שהוא ביעור חמץ, ולא לעשות מהניקיון מטרה בפני עצמה- "ניקיון האביב"- במקום ניקיון לפסח.⁸

ולכן, כותב שם הרב ויא שאין כל עניין הלכתי להבריק חלונות, לכבס וילונות, לסייד קירות⁹ לאוורר ספרים בשמש וכו'.

חשוב לזכור שגם נשים חייבות בכל מצוות ליל הסדר!¹⁰ ולכן אם עקרת בית מגיעה באפיסת כוחות ובעייפות לליל הסדר מרוב הידור ב"מצוות ניקיון", יצא שכרה בהפסדה.

⁵ שמות, פרק יב' פס' יט'.

⁶ שו"ע או"ח סי' תלג' סעיף יא'.

⁷ שם סעיף קטן מו'.

⁸ ומביא הרב ויא מעשה שהיה על משפחה אחת שמרוב שיפשושים בצידו בחיצוני של התנור כבר נמחק שם היצרן, אך בבדיקת חמץ נמצא בתקרת תא האפייה קליפת עוגה שנאפתה בו לכבוד פורים, ותפחה יותר מידי.

⁹ עי' שו"ע סימן תמג' סע' ו', ומשנה ברורה שם.

¹⁰ שו"ע סימן תעב' סעיף יד'.

הצד הרעיוני:**חמץ ביטוי לרע, לגאווה**

כתוב בזוהר הקדוש¹¹ **שהחמץ הוא יצר הרע, וז"ל:**

"וַיֵּשֶׂא הָעָם אֶת בָּצֶקוֹ טָרֶם יִחְמֹץ וְגו'". כ"ה פקודא דא, לְבַעַר חֲמֵץ. דְּהָא פְּקוּדָא דָא, אֲתַמְסַר לְהוּ לְיִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׂא הָעָם אֶת בָּצֶקוֹ טָרֶם יִחְמֹץ. וְכַתִּיב שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֶכֶם, וְהָא אוֹקְמוּהָ חֲבֵרָיָא, וְרָזָא אוֹקְמִנָא, בִּין חֲמֵץ וּמָצָה דְּכַמְהָ דְּיוֹכְתִּי, **דָּא יֵצֵר רַע**, וְדָא יֵצֵר טוֹב."

(תרגום:

" וַיֵּשֶׂא הָעָם אֶת בָּצֶקוֹ טָרֶם יִחְמֹץ וְגו'". כ"ה - מָצָה זו לְבַעַר חֲמֵץ, שְׂהָרִי מָצָה זו נְמַסְרָה לְיִשְׂרָאֵל, וַיֵּשֶׂא הָעָם אֶת בָּצֶקוֹ טָרֶם יִחְמֹץ, וְכַתוּב שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבִתְיֶכֶם, וְהָרִי פְּרִשׁוּיָהּ הַחֲבֵרִים, וְהַסּוּד בְּאַרְנוֹ, בִּין חֲמֵץ וּמָצָה שֶׁל כְּמָה מְקוּמוֹת, **זֶה יֵצֵר רַע**, וְזֶה יֵצֵר טוֹב."

וביאר¹² **שהחמץ הוא רומז ליצר הגאווה**, מכיוון שהחימוץ של הלחם מנפח את הבצק, וזה נראה כהתנפחות והתגאות של החומר, כמו שהגאווה מגדיל את עצמו. (ולעומת זאת המצה נשארת בגודלה המקורי כפי שהקב"ה בראה.)

מדוע אוכלים חמץ בכל השנה?¹³

עולה השאלה, אם אמרנו שהחמץ מרמז על יצר הגאווה, מדוע אנו אוכלים אותו במשך השנה?

ואף כתוב שאחד משבחיו של האדם זה שהוא יודע לעשות מן החיטים עוגות חמץ נאות¹⁴, ולשם כך העניק הבורא לאדם חכמה וכשרון מעשי, כדי שיוכל לעסוק בשכלולו של עולם.

ובכוונה ברא הקב"ה את העולם חסר, כדי שהאדם יוכל על ידי פיתוח המדע והטכנולוגיה והחריצות המעשית – להדבק במעשיו ולהשתתף בתיקונו של העולם. כלומר להתפח את הטבע ולעשות עוגות חמץ. הרי שהחמץ הוא טוב..

שני סוגי גאווה

עונה הרב אליעזר מלמד¹⁵:

ישנם שני סוגים של גאווה:

האחד, שהאדם מפריז בשבחי עצמו, וחושב שהוא יותר חכם, חזק ומוצלח מכפי שהוא באמת. כל בר דעת מבין שגאווה כזו פוגעת ביכולתו של האדם להוציא את הכוחות שיש בו אל הפועל לשם טיפוח העולם ופיתוחו. שהואיל וכוח שיפוטו פגום לגמרי, הוא אינו יכול לתכנן את דרכיו כראוי, ובמקום לשמוח במעשיו כל חייו מלאים טעויות ואכזבות. **גאווה זו פסולה כל השנה ואינה קשורה כלל לאיסור חמץ**, להיפך גאווה זו פוגעת בחמץ הטוב של כל השנה, מפני שהיא מפריעה לאדם ליצור דברים יפים בעולם.

¹¹ זוהר הקדוש, ח"ב מ', ב', מובא בפניני הלכה פסח.

¹² פניני הלכה פסח.

¹³ נערך מתוך פניני הלכה פסח פרק א' סעיף ה'.

¹⁴ עי' מדרש תנחומא על פרשת תזריע, ה'.

¹⁵ פניני הלכה פסח שם.

חמץ האסור בפסח זה הגאווה כלפי ה'

הסוג השני של הגאווה, שכנגדו איסור חמץ בפסח, הוא הגאווה של האדם כלפי בוראו ואלוקיו.

יסוד האמונה שידע כל יהודי, שהקב"ה ברא את העולם וקבע את יעודו, וכל שורשי הדברים תלויים בו בלבד.

ואף שנתן הקב"ה לאדם יכולת לשכלל ולפתח את העולם, מדובר בפיתוח הענפים, אבל **אל שורשי הדברים אין ידו של האדם מגעת כלל, שהם כולם בריאה אלוקית.**

הקב"ה ברא את העולם, והוא בחר בעם ישראל להיות עם סגולתו, והוא נתן את התורה, ובכל היסודות הללו אין רשות לאדם לנגוע.

לכן בשעה שהאדם עומד מול בוראו – עליו להתעטף בענווה גדולה, ולהתאמץ בכל כוחו שלא לערב מחשבות אנושיות קטנות ביסודות הבריאה, שהן כאיסור חמץ בפסח.

חג הפסח ובמיוחד ליל הסדר נועדו להשריש בנו את יסודות האמונה, שיש בורא לעולם והוא משגיח על ברואיו, ובחר בעם ישראל כדי שיגלה את שמו בעולם.

ובכל עת שמדובר על גילוי של יסוד אלוקי בעולם, הוא מופיע בדרך ניסית לגמרי, כדי להודיע לנו שמדובר בעניין אלוקי ולא בעניין אנושי. לכן יציאת מצרים נעשתה באותות ומופתים, להודיע ברבים כי **בחירת ישראל היא עניין אלוקי.**

וכן התורה ניתנה בניסים גלויים ובדור שחי בדרך נס ארבעים שנה במדבר, כדי להודיע שמדובר בעניין אלוקי מוחלט. במילים אחרות: **את יסודות האמונה אנו קולטים ולא ממציאים.**

וכל המערב צד של אנושיות ביסודות האמונה הרי הוא חוטא בעבודה זרה.

ורמזו לזה בזוהר הקדוש¹⁶ שהחמץ בפסח הוא עבודה זרה וז"ל:

"תא חזי, כד נפקו ישראל ממצרים נפקו מרשו דלהון, מרשו אחרא, מההוא רשו דאקרי חמץ, נהמא בישא. ועל דא אקרי כוכבים ומזלות הדי, ודא איהו רזא דיצר הרע, פולחנא נוכראה, דאקרי אוף הדי שאור. ודא איהו יצר הרע, דהדי איהו יצר הרע בבר נש, כחמיר בעיסקה, עאל במעוץ דבר נש זעיר זעיר, ולבתר אסגי ביה, עד דכל גופא אתערב בהדיה. ודא איהו כוכבים ומזלות. ועל דא פתיב, (תהלים פא) לא יתנה בך אל זר. אל זר ודאי."

(תרגום):

"בא וראה, כאשר יצאו ישראל ממצרים, יצאו מרשות שלמה, מרשות אחרת, מהרשות ההיא שנקראת חמץ, לחם רע. ועל זה נקראים כוכבים ומזלות כף, וזהו סוד של יצר הרע, עבודה זרה, שנקראת גם כף - שאור. וזהו יצר הרע, שפך הוא יצר הרע בכן אדם כשאור שבעסה, שונכנס במעיו של אדם מעט מעט, ולבסוף מתרבה בו עד שכל הגוף מערב בו. וזהו כוכבים ומזלות. ועל זה כתוב, (תהלים פא) לא יתנה בך אל זר. אל זר ודאי."

לכן בפסח, החג שנועד להשרשת יסודות האמונה, נצטוונו להיזהר מאוד מכל שמץ של חמץ במאכלינו וברשותנו, **שהחמץ מבטא את הצד האנושי שלנו, ואסור לערבו בעת שאנו עוסקים ביסודות האמונה ושורשיה.**

¹⁶ זוהר הקדוש, ח"ב קפב', א', מובא בפניני הלכה פסח.

אבל במשך כל השנה, אנו עוסקים בענפים, ואותם אנחנו צריכים לפתח ולשכלל, ואז החמץ רצוי.

תיקון עץ הדעת בניקיונות (בפסח וימי שישי), ודווקא על ידי נשים

הרב שלמה קרליבך¹⁷ כותב שניקוי הבית הוא אחד התיקונים הגדולים של חטא עץ הדעת. ושתיקון זה נמסר לאישה.

וכותב הרב קרליבך על נקודה נוספת שמסביר את עניין הניקיון דווקא אצל הנשים: יום שישי (ולעיתים בזמני הניקיונות לפסח). הוא ממש ניסיון קשה ל"שלום בית", אדם יכול לעזור לאשתו יום שלם בלא מנוחה, ובסוף היא תאמר לו: "זה נורא, לא עזרת לי בכלל, את חושב רק על עצמך. אתה עוזר לכל העולם, ולי- אשתך, אתה לא עוזר!" וכמובן- זה מתסכל מאוד, האדם חשוב לעצמו: "איך היא לא רואה?! איך היא יכולה להיות כ"כ כפוית טובה?"

ומסביר הרב קרליבך את הטעם לכך:

ביום שישי כל אישה חייבת לתקן את חטא עץ הדעת, ואחד מהתיקונים הגדולים של חטא עץ הדעת הוא לנקות את הבית לשבת. מפני שכל העניין של עץ הדעת הוא חיצוניות, וסידור הבית הוא תיקון הפנימיות. הבית בשבת הוא ממש עץ החיים.

ולכן, כשהיא מנקה ביום שישי, היא נוגעת במקום כ"כ גבוה, במקום שאליו הגבר לעולם לא יגיע. מפני שהגברים לא צריכים לתקן את אותם דברים שהנשים צריכות לתקן. להם יש תיקונים אחרים.

כשהאישה מנקה ומסדרת היא עושה את זה בכ"כ הרבה עומק ורצינות, ושם היא באמת לבדה...

סיכום והמלצה

לסיכום, כפי שראינו, בזוהר הקדוש החמץ מכונה יצר הרע וכעבודה זרה, והפנימי הלכה מפרש שמדובר גם בגאווה וכו'.

ולפי דעתי אפשר וכדאי לחשוב ולכוון בשעת הניקיונות גם על הניקיון הפנימי שלנו- ניקיון הלב מכל המחשבות הרעות ומהיצר הרע, ולהגיע קדושים, נקיים וטהורים לחג הפסח.

שנזכה!

ויהי רצון שנזכה להקריב קורבן פסח בבית המקדש במהרה בימינו!

לשנה הבאה בירושלים הבנויה!

חג פסח שמח וכשר!

מקורות:

פנימי הלכה פסח.

לב השמיים פסח.

חוברת של הרב משה ויא על הלכות פסח "פסח כשר ושמח".

ועוד כל מיני מקורות שכתובים בהערות..

¹⁷ לב השמיים פסח, שמואל זיוון.